

Maren Kværness Halberg

«Jeg ser Farven kanskje vakkrere en før»

Harriet Backer og Nord-Østerdalen

Sitatet er hentet fra et brev maleren Harriet Backer skrev til sin kollega og venn Gerhard Munthe. Etter først å ha mistet synet på det ene øyet, hadde hun hatt øyeoperasjon for grå stær på det andre. Hun skriver: «Men la mig bare ikke klage, for trods Øienoperation for graa Stær, ser jeg at male. Med enkelte smaa Vanskeligheter ved den sidste Detalj-Gjennemførelse (jeg kan nemlig ikke bedømme min Penselspids' Avstand fra Lærredet), saa ved jeg, at jeg ser Farven kanskje vakkrere end før. Kunde jeg bare naa frem til det jeg vilde!». Harriet Backer er for alltid knyttet til Nord-Østerdalen på grunn av sine vakre malerier som hun hentet inspirasjon til og malte her. I flere somre på 1890-tallet holdt hun til i området ved Strålsjøåsen i Alvdal. På tross av, eller kanskje nettopp på grunn av sine utfordringer med synet, greide hun som ingen andre å fange opp Nord-Østerdalens farger i sine malerier.

Harriet Backer var født i Holmestrand i 1845. Hun studerte kunstmaling først i Kristiania, senere i Berlin, Weimar, München, Firenze, Paris og Bretagne. I omtrent ti år oppholdt hun seg i Paris. Hun delte leilighet og atelier med kollega Kitty Kielland. Det var en stor koloni med norske kunstnere i Paris på denne tiden. Jonas Lie var sammen med sin kone, Tomasine, et naturlig midtpunkt. I dette miljøet ble Harriet

Christian Krohg, portrett av Harriet Backer, 1892

Backer kjent med Arne Garborg. Kitty Kielland fortalte i et brev til Erik Werenskiold: «Han [Garborg], Harriet og jeg var alltid sammen, det faldt ham ikke ind at han kunde gaa nogensteds alene; om det morede ham saa meget, ved jeg ikke saa nøye, men det var blevet for ham en livsnødvendighed at have en af os paa hver side». I 1889 vendte Harriet Backer tilbake

til Norge. Fra tidlig i 90-årene ledet hun en større privat malerskole. Hun var en del av den såkalte «gjennombruddsgenerasjonen». Andre i denne kretsen var blant annet Kitty Kielland, Eilif Petersen, Christian Skredsvik og Gerhard Munthe. I 1880-årene ble de, under påvirkning av fransk naturalisme, grunnleggere av moderne norsk kunst. Harriet Backer beskrives som klassikeren blant naturalistene.

Arne Garborg hadde giftet seg med Hulda Bergersen og nå hadde de slått seg ned på Kolbotn ved Savalen i Tynset. De inviterte Harriet Backer til å komme, og etter flere invitasjoner kom hun endelig i 1893. «I kan ikke tænke Eder hvor deiligt der var i Lille-Elvedalen da jeg kom der om Aftenen», skrev hun begeistret. «Trondfjeld var af Kobber, og jeg synes aldrig jeg har set

saadan Luft med Grønt, Svovelgult og Rødt».

Ved Strålsjøåsen, en halvtimes gange fra Kolbotn, hadde det i flere år vært drevet «Sommeropholdssted» på gården Strålberg. Her bodde Harriet for det meste. Hun bodde også på Strålsjøhaug, nabogården til Strålsjøåsen, på Kolbotn samt hos Karen og Ivar Mortensson-Egnund på Einabu.

Da Harriet bodde i Strålsjøåsen, gikk hun daglig til Kolbotn og spiste middag sammen med Hulda og Arne. Det var Hulda som sto for matlagingen. I et brev fra 1893 til Jonas Lie forteller Arne at de kunne invitere Harriet som «har ligget borti Aasen og malet fjeldstue». De skulle servere følgende menyer av lokale og delvis egenproduserte råvarer: «Aarhøne eller Vildand med Nypoteter og Champignons og Cha-

Strålsjøhaugen

teau Colbottn. Eller Fjellørret i gele med 'Biere de Colb'. Ja, – han husket ikke så nøye, skriver han til vennen. Best husket han hvor stolt Hulda var over det hun kunne servere.

Det var ikke bare på Kolbotn, hos Hulda og Arne, Harriet opplevde et rikt kulturelt liv. På gården Strålberg var Erik Strålberg (1847-1938) bruker. Han var gift med Anne Olsdatter Nyeggen. Anne og Erik fikk seks barn, men bare fire av dem vokste opp. Arne Garborg kaller Erik for «Garsen» i sine Kolbotnbrev. Erik hadde gode evner. Noen få år, fra 1862 til 1868 var det lærerskole på Tynset; en skole som ble nedlagt da Hamar lærerskole ble opprettet. Erik gikk ut av Tynset lærerskole i 1867, men praktiserte ikke som lærer. Han var venstremann og aktivt med i det som rørte seg i tiden; han var engasjert i mangt og mye. I 1877 drog han, sammen med sambyggingen Johan Steigen, til det store landbruksmøtet i Kristiania. Videre var han betalende medlem i Det norske Samlaget og støttet etableringen av det Norske Teatret. I 1881 var han, sammen med 80 andre bønder fra Alvdal, med på et opprop som ble trykt i Dagbladet i forbindelse med vetostriden. Han var også levende opptatt av ungdoms-rørsla. Han sto heller ikke tilbake for å prøve seg som skuespiller. I 1897 ble Hulda Garborgs skuespill «Rationelt fjøstell» satt opp i Alvdal. Her var han skuespiller sammen med Hulda Garborg, Karen og Ivar Mortensson Egnund, en frøken Grieg og Erik Strålberg jr. «Det gjekk overlag», og videre «Fullt hus og folk fekk mykje moro», sto det å lese i avisen *Den 17de Mai*.

Den tyske forfatteren Heinrich Hart besøkte Strålsjøåsen i 1891. Han forteller om besøket i «Hochlandsbriefe aus dem Norden», som ble trykt i boka *Freie Büne* 1891. Heinrich Hart er tydelig imponert over

Utsnitt av kart over Hedemarkens Amt fra 1880. Nederst i utsnittet sees kjerreveien langs Folla. Strålsjøåsen er midt i utsnittet. Sør-vestlige del av Salvalen sees øverst til høyre i utsnittet.

Strålsjøåsen og ikke minst Erik Strålberg. Hart skildrer hvor vakkert han opplever Strålsjøåsen og Strålberg. Han skildrer hvordan gården er omkranset av blomster, et lite vann og lave fjell. «Som et maleri», skriver han. Hart forteller at ved siden av Eriks alle gjøremål på gården, bl. a. med å ta imot turister, hadde han også tid til å lese nyere litteratur, spille whist og å øve seg på tysk. Whist hadde Erik lært å spille på Kolbotn hos Hulda og Arne. Der var han en kjær gjest. Garborg skriver i et av sine Kolbotnbrev: «Noko med det gildaste er, når Gardsen kjem ruslande ein ettermiddag; med honom kann me svalle um kva som helst. Og so hev me lært han spela Whist; so sit me og spelar Kort og hev det koselegt lange Stundir.» Det var dette miljøet Harriet Backer kom til og ble en del av. «Her

Harriet Backer. Unni-Lise Jonsmoen, 1999

oppe ved Strålsjøåsen har hun det bedre enn noe sted på jorden», fortalte hun selv.

Harriet Backer besøkte også Karen og Ivar Mortensson Egnund på Einabu i Follidal. Her tok ekteparet imot vennene sine og Einabu utviklet seg til å bli et sentrum for kunstnere. Ved siden av Harriet Backer, Arne og Hulda Garborg, var personer som Kitty Kielland, Rasmus Steinsvik, Molke Moe, Hans Seland og Hans E. Kinck gjester her. I et innlegg fra 1933 minnes senere redaktør for *Nordisk Tidende*, Carl Søyland, miljøet rundt Karen og Ivar på Einabu. Han beskriver Harriet Backer som en «elskelig og stillfarende» person.

En noe frodigere erindring har kulturarbeideren Kitty Wenzel fra et besøk hos sine venner på Einabu og Savalen. Kitty og mannen Gustav var invitert av Hulda Garborg til å besøke dem. Gustav kunne ikke komme ifra, så Kitty reiste i forveien. Det var ikke plass på Kolbotn, så de skulle bo på Nordpolen. Nordpolen var navnet på Ivar Mortensson-Egnunds hytte som lå en halv mil fra Kolbotn. For å komme til Nordpolen måtte de ro. Kitty skriver at Nordpolen er ikke noen luksurvilla. Det var bare en stue, men den var til gjengjeld stor. Innboet besto av en diger seng, like bred som lang,

et stort hvitskurt bord, brede benker rundt veggene, en svær peis i det ene hjørnet og et rose malt skap for kopper og kar. Under stuen var det en rommelig kjeller. Her bodde Kitty med to smågutter i flere dager. På fødselsdagen hennes kom Karen og Ivar, Harriet Backer, lærer og forfatter Signe Greve Dal, samt Arne og Hulda Garborg sammen med sønnen Tuften. Og Kitty var klar til å ta imot gjester, for hun hadde vermut og dram i kjelleren. Etter at de hadde hatt en bedre middag, begynte det å skye over. Stemningen var høy og alle trodde at det dårlige været fort ville gå over. Etter hvert satte de seg sammen rundt peisen. «Det dryppet litt hist og her i Stuen», skriver Kitty Wenzel, «og vi bestemte at nå måtte det snakkes med flaskene nede i kjelleren». Det var ingen trapp ned i kjelleren og de fant ut at Tuften skulle fires ned for å hente dem opp. Man da de lyste ned i kjelleren, så de at vannet sto minst en meter over kjellergulvet. Det var Ivar som fikk flaskene opp ved å lage en renneløkke, slik at de kunne heises opp. Det ble klart at fra Nordpolen kunne de ikke komme før været ble bedre. Da gjestene begynte å bli trøtte, la de seg til å sove på de brede benkene rundt veggen. Det dryppet fra taket, og Harriet Backer fikk en ølbolle på magen og den eneste paraplyen de hadde tilgjengelig over hodet. Ivar satt borte ved peisen og smånynnet på Håvamål. Neste morgen hadde været lettet og gjestene kunne ro hjem. Fra båten deklamerte Ivar «Draumkvedet» så det ljomet utover Savalen. «En hilsen til oss og til Trondfjell som glitret i morgensolen», skriver Kitty Wenzel i sine erindringer.

Selv om Harriet Backer for det meste bodde på Strålberg, fant hun mer ro til å male på nabogården Strålsjøhaugen. Maleriet «Ved hengevuggen» ble malt her. Hun malte flere variasjoner over nesten samme

motiv. En utgave er stilt ut på Statens kunstutstilling 1895. Avisen *Den 17de Mai* beskrev maleriet på denne måten:

Frk Backer hev der eit friskt og vakert landskap fraa Østerdalen og ein upplivande utskurd av ei bondestove i friske raude fargar. Sol og grøn glans fraa bakken utenfor. Ei ung gjente sit paa ein krakk bøygd over arbeidet sitt, attmed slengvogga som heng etter eit tog i taket. Logn og fred over det hele. Det er tydelegt at der i vogga ligg ein liten skapnad og søv middagsluren sin, væl tildekt fra stygge flugurne.

Anne Marie (født 1898), datter på Strålsjøhaugen, ligger i vogga i en annen variant av motivet. Hun malte også en utgave av

motivet uten barn i vogga. Hun hadde planlagt en kvinne ved vogga på dette bildet også, men fikk ingen til å sitte modell for seg.

Hun hadde også problemer med modellene sine da hun malte det som etter hvert ble «Kortspillere». Motivet er fra den samme stua der fire karer sitter ved et bord og spiller kort. Det var opprinnelig fem karer som satt ved bordet, men femtemann orket ikke tanken på å sitte stille enda en sommer. Det heter seg at de fire mannfolkene var Esten Vangen, Anders Strålsjøhaug, Hågen Strypet og Simen Larsen. Harriet var godt likt, selv om hun var streng mot de mannlige modellene, ble det sagt. Da bildet ble stilt ut på kunstutstillingen i Kristiania i 1898, ble bildet beskrevet som en eneste hissig kamp for å fange en sol-

Harriet Backer, Ved hengevuggen, 1898

Harriet Backer, Kortspillere, 1893

stråle og dens sære reflekser og: «Kampen føres med en seig Udholdenhed, en glad Dristighed, som er meget fornøjetlig at følge».

Maleriene til Harriet Backer har gjerne en blåtone i seg. «[O]g saa blir det Blaafarvet alt sammen denne Gang ogsaa», uttalte hun selv en gang. Det er blitt hevdet at blått hadde blitt hovedfargen, ganske enkelt fordi folk så ofte hadde blå klær. Men til en elev, Bernhard Greve, fortalte hun at blått var hennes yndlingsfarge.

Harriet lagde også blyantskisser. En skisse har påskriften «Borddans Kolbotn 1893». Kunsthistorikeren Marit Lange skriver i sin biografi om Harriet Backer at det var uvisst hvordan hun stilte seg til åndemaning og borddanser. Men i *Hedemarkens*

Amtstidende 23. august 1912 er det referert til Hulda Garborg, som forteller fra de store seanser som ble holdt i Kristiania tidlig på 90-tallet. Mediet var en Madame d'Esperance. På en av disse seansene var blant andre Harriet Backer, Hulda og Arne Garborg og sogneprest Herman Lunde til stede. Lunde var Harriet Backers svoger. Hulda forteller at de så mange og forunderlige ting, særlig lysfenomener. Men det var også en ånd som het «Nepentus», en ung kvinne som kom hver kveld. Denne interessen for å se de døde hadde Harriet Backer med seg helt inn i alderdommen. I forbindelse med sin 85-årsdag uttalte hun: «Er det meningen at vi skal se dem igjen disse våre kjære efter graven, så er det jo naturlig at de fra sin side nærmer seg oss, som vi nærmer oss dem.

Harriet Backer, Kortspillere, 1897

Vi er ikke halvt så overtroisk som vi *skulde* være.» Hun fortalte videre at hun alltid satte skoene med hælene inn og tåen ut, så ånder og spøkelser kunne «gå *fra* i stedet for *til*». Hennes mor hadde gjort det samme, fortalte hun.

Det mest kjente maleriet fra disse somrene er kanskje «Kolbotnstua» (1896). Her finner vi igjen viktige personer fra tiden i Paris. Ved bordet sitter Arne sammen med Hulda. Selv om Kitty Kielland ikke er personlig tilstede, er hun representert på veggen over langbenken med malerier fra Jæren. På kortveggen, ved siden av vinduet, er det et dobbeltportrett av Thomasine og Jonas Lie. Dette maleriet ble stilt ut på samme kunstutstilling som «Kortspillere» i

1898. Publikum var særdeles interessert i bildet fra Kolbotnstua. Damene var, ifølge Dagbladets utsendte, forundret over at Garborgs hadde stoler i stua. Skribenten hevdet at damene hadde tenkt seg Kolbotn som et slags «Felæger», eller bjørkehytte, hvor Hulda gikk og stampet leirgulv, mens mannen hennes satt på en furustubbe og diktet. Ut av det vakre maleriet fra Kolbotnstua kunne imidlertid journalisten lese følgende: «Garborg ser uvasket ud, Fruen ligesaa, og Gardinerne er ganske overordentlig skidne». Det er vanskelig å tenke seg at Harriet Backer ønsket å formidle sine nære venner på en slik måte, og det er også vanskelig å se det samme skitne og ustelte i bildene som Dagbladets skribent gjorde. Maleren Oluf

Harriet Backer, skisse med påskriften Borddans, 1893

Wold Throne sa engang til Harriet Backer: «Du ser så vakkert all tingen». Den uttalelsen satte hun stor pris på.

Det var i Nord-Østerdalen og ved Strålsjøåsen hun begynte å male landskapsmalerier. I et brev til Hulda Garborg omtaler hun Østerdals-naturen som «den eneste Landskapsnatur jeg føler Trang til at male». I 90-årene maler hun nesten utelukkende skumringslandskaper. Hun maler helst på den tiden da solen nettopp er gått ned, men fargene enda ikke er sluknet. Det er i denne skumringstiden Harriet Backer formidler hvordan nytt liv våkner i glansen fra den gylne himmelen. Leif Østby beskriver det på denne måten i sin bok *Fra naturalisme til nyromantikk: En studie i norsk malerkunst i tiden ca. 1888-1895*: «Hun fanger opp fargespeillet mellom himmelens grønn-gylne farger som blinker igjen i en vann-

pytt, et hustak o. lign., og landskapets dype blå og fiolette toner.»

Det store bildet «Landskap, Einunfjeld» beskriver Erling Lone på denne måten:

Billedet er omhyggelig studert og gjennomarbeidet. Aasen staar kraftig og mørk mot den lyse himmel, som speiler seg i vandet og pytterne. Over vidden sænker tusmørket sig og svøper den med et bløtt slør. Hvilken rigdom fanger allikevel ikke hennes øie! Lyng og mos skifter i rødt, brunt og violet i de sidste straalere fra det svinnende lys. – Hun malte dette billede henimot midnat.

I 1914 kom praktverket *Norge 1814-1914*. Her presenterer kjente forfattere og kunstnere hver sin landsdel. Denne utgivelsen var sentral for nasjonsbyggingen i

Harriet Backer, Einundfjeld, 1897

disse årene. Her har Harriet Backers «Einundfjeld» fått sin naturlige plass i Jacob Breda Bulls artikkel om Østerdalen. På sine eldre dager ble hun helt blind på det ene øyet, ved siden av at hun var operert for grå stær på det andre. I et intervju som ble gjort i forbindelse med hennes 85-årsdag, ble hun spurt om dette med øynene ikke skaffet henne mange vanskeligheter. «Det har alltid genert meg at jeg så for godt», svarte Harriet Backer til dette. «Jeg har alltid ønsket å slippe å se mellomtonene, eller slippe å kunne telle hårene på folks hoder. Jeg griper det viktigste og ser det kunstneriske og mest maleriske i billedet.» Men det var én ting Harriet Backer skulle ønske hun kunne se, og det var stjernehimmelen.

Harriet Backer levde mer enn tretti år etter at hun besøkte Strålsjøåsen for siste gang. Men i alle disse årene bar hun med seg gode minner fra somrene i Alvdal. Hun sendte hilsener til sine gamle venner både på Strålberg og på Strålsjøhaugen. I 1925

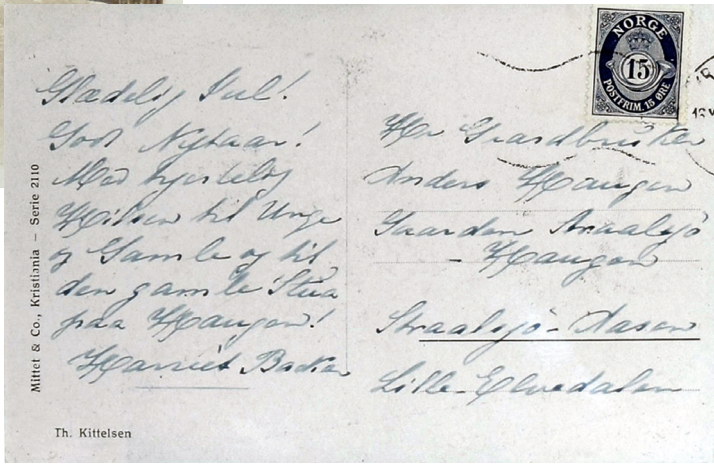
skrev hun i et brev til Erik Strålberg, der hun begynner med å takke for lykkeønskninger fra ham til sin 80-dag. Videre skriver hun: «Jeg trenger til hver Erindring jeg kan faa fra de velsignede Straalberg-Sommere. Nu hører jeg ikke andetend at det var gode Billeder jeg malte oppe i Straalsjøaasen, og jeg er Dig og alle andre deroppe for Livet taknemlig for at jeg fik leve iblandt Eder og have en så god Hjælp og Arbeidsro.»

Hulda Garborg skildrer sin venninne i et eget dikt i diktsamlingen Symra: «Som det blanke stille skogtjønn var du når det speglar stjernehimlen av. Ditt sæle auga fanga alt som ljøs var i på jordi, og ditt hjarta gav det fagert tonefylgje.» Kanskje var det nettopp naturen i Nord-Østerdalen og landskapet rundt Strålsjøåsen Hulda Garborg hadde i tankene da hun skrev dette.

Harriet Backer døde 25. mars 1932, 87 år gammel.

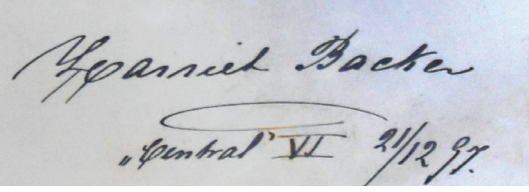
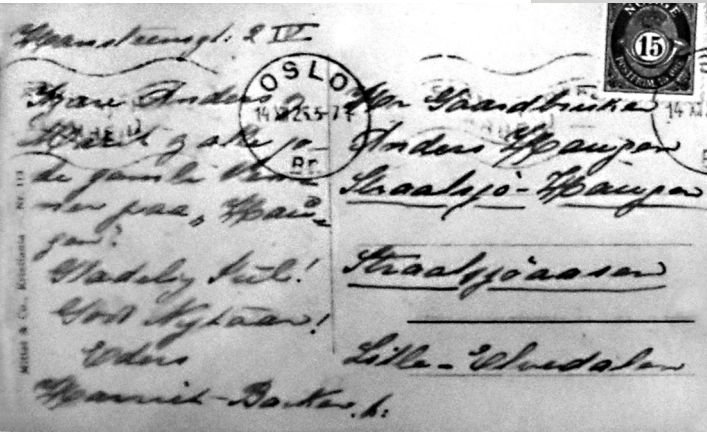
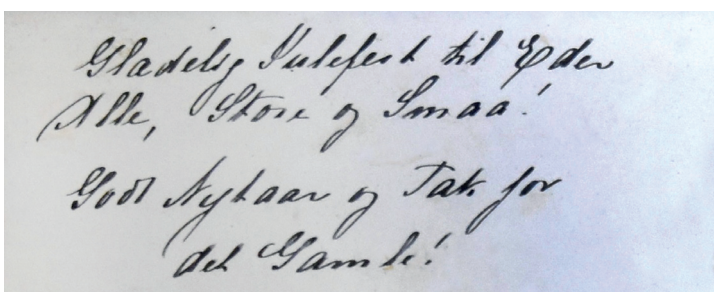
Fritz Thaulow pinx. „Kirkefolk.“

Mittet & Co., Kristiania - Serie 2110

Th. Kittelsen

Julekort Harriet Backer skrev til sine gamle venner på Strålsjøhaugen.

Litteratur:

- Arbeiderbladet 27.01.1930. Oslo.
- Bang, Elisabeth Wikborg 1980. Kunst og kjærlighet: Mennesket bak bildet. Oslo, Dreyer.
- Dagbladet 18.03.1898. Oslo.
- Dagbladet 18.06.1881. Oslo.
- Den 17de mai 02.04.1895. Oslo.
- Den 17de mai 10.08.1897. Oslo.
- Garborg, Arne 1980. Verk: 12: Brev. 12. Oslo, Aschehoug.
- Garborg, Hulda 1934. Symra: den blomnen du elska. Oslo, Aschehoug.
- Grandum, Bjarne og bygdeboknemnd Tynset 1998. Øvrighet, samferdsel, ufredstider, handel, skole, skikker, musikkliv, foreninger. B. 5. Tynset, Tynset bygdeboknemnd.
- Hovdenakk, Per 1998. "Radikalisme i trøngt miljø". I "Nær naturen, men nærast mennesket": biletkunst i magnetfeltet rundt Hulda og Arne Garborg. Tynset, Organisasjonen Garborgdagane.
- Kielland, Else Christie og Harriet Backer 1958. Harriet Backer: 1845-1932. Oslo, Aschehoug.
- Lange, Marit og Sissel Falck 1995. Harriet Backer. Oslo, Gyldendal.
- Langen, Klaus 1957. Ivar Mortensson Egnund. Oslo, Samlaget.
- Lone, Erling og Harriet Backer 1924. Harriet Backer: med en skildring av barndoms- og ungdomstiden. Kristiania, Aschehoug.
- Nordisk Tidende 17.10.1933. USA.
- Rolfsen, Nordahl et al. 1914. Norge 1814-1914: 2. Øket folkeutg. av nationalverket Norge i det XIX aarhundrede. utg. Kristiania, Cammermeyer.
- Steimoeggen, Einar 1952. Alvdal: ei bygdebok: 2: Garden og ætta. 2. Alvdal.
- Wentzel, Kitty 1960. Fra mitt livs karussell. Oslo, Cappelen.
- Østby, Leif 1934. Fra naturalisme til nyromantikk: en studie i norsk malerkunst i tiden ca. 1888-1895. Oslo, Gyldendal.